

<p>Onderwerp</p> <p>Erfgoed en Ruimte</p>	<p>Bestuurlijk behandelvoorstel (2013/231400)</p> <p>STZ/EC</p>
<p>Collegebesluit</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Het college stelt de concept Nota Aanpak Erfgoed & Ruimte vast. 2. Ten behoeve van het opstellen van de cultuurhistorische waardenkaart Haarlem, wordt éénmalig een bedrag ad €95.000 vrijgemaakt uit het budget fonds Haarlemse Stimuleringsregeling Monumenten. 3. De nota Aanpak Erfgoed & Ruimte en bijbehorende voorstellen worden ter visie gelegd in het kader van de inspraak procedure, waarna de nota ter besluitvorming aan de Raad kan worden voorgelegd. 4. Dit besluit via bijgevoegd persbericht openbaar te maken. 5. De nota Aanpak Erfgoed & Ruimte ter bespreking voor te leggen aan de Commissie Ontwikkeling. 	<p>Auteur: Medewerker Economie en Cultuur</p> <p>Email:</p> <p>Telefoonnr</p>
<p>Samenvatting/Doel/grond besluit</p> <p>Op basis van de wetgeving van het Rijk dient erfgoed in ruimtelijke plannen verankerd te worden. Dit vormt de aanleiding om te komen tot een geactualiseerd gemeentelijk erfgoedbeleid. Concreet geeft deze nota een koers en een uitvoeringsagenda voor het erfgoedbeleid in de komende jaren. Hiervan maakt onderdeel uit het naoorlogs en industrieel erfgoed als nieuw element in de erfgoed zorg. De nota is tot stand gekomen met input van bureau Steenhuis/Meurs, dat in ruimtelijk erfgoed is gespecialiseerd. De nota wordt na besluitvorming door het College vrijgegeven voor inspraak</p>	<p>B&W vergadering</p> <p>Vergadering BenW d.d. 20-8-2013</p> <p>Bijlagen</p>

Collegebesluit

Onderwerp: Conceptnota Aanpak Erfgoed & Ruimte

Reg.nummer: SZ/E&C 2013/231400

1. Inleiding

Op basis van wetgeving van het Rijk (Modernisering van de Monumentenzorg – 2009 en de beleidsvisie “Koersen op Karakter, Visie Erfgoed en Ruimte – 2011) dient erfgoed in ruimtelijke plannen verankerd te worden.

Dit vormt de aanleiding om te komen tot een geactualiseerd gemeentelijk erfgoedbeleid. Concreet geeft deze nota een koers en een uitvoeringsagenda voor het erfgoedbeleid in de komende jaren. Hiervan maakt onderdeel uit het naorlogs en industrieel erfgoed als nieuw element in de erfgoed zorg.

De nota wordt na besluitvorming door het College vrijgegeven voor inspraak.

2. Besluitpunten college

1. Het college stelt de conceptnota Aanpak Erfgoed & Ruimte vast.
2. Ten behoeve van het opstellen van de cultuurhistorische waardenkaart Haarlem, wordt een bedrag ad €95.000 vrijgemaakt uit het budget fonds Haarlemse Stimuleringsregeling Monumenten 2013.
3. De nota Aanpak Erfgoed & Ruimte en bijbehorende voorstellen worden ter visie gelegd in het kader van de inspraakprocedure, waarna de nota ter besluitvorming aan de Raad kan worden voorgelegd.
4. Dit besluit via bijgevoegd persbericht openbaar te maken.
5. De nota Aanpak Erfgoed & Ruimte ter bespreking voor te leggen aan de Commissie Ontwikkeling.

3. Beoogd resultaat:

Het ruimtelijk erfgoedbeleid is vanuit de volgende invalshoeken beschreven/uitgewerkt:

1. Rijksregelgeving:

Er ligt slechts in geringe mate gemeentelijke keuzevrijheid. Deze is er alleen bij het onderdeel industrieel erfgoed, dat niet door het Rijk is voorgeschreven. Industrieel erfgoed wordt opgenomen, vanwege de aandacht die vanuit politiek en raad hiervoor is gevraagd. Het resultaat is dat ruimtelijk erfgoed integraal onderdeel wordt van het ruimtelijk beleid en ruimtelijke procedures.

2. Erfgoed wordt vastgelegd op een cultuurhistorische waardenkaart.

Dit gebeurt in een inhaaloperatie. Daarna is de kaart een vloeiend document waarop aanpassingen worden vastgelegd. Deze waardenkaart heeft het karakter van een structuurvisie en vormt het basisdocument voor de juridische verankering van het erfgoed in bestemmingsplannen. Hiermee wordt invulling gegeven aan boek II van de criteria ruimtelijke kwaliteit, waarbij ten behoeve van de welstandstoets het beschermd en onbeschermd stadsgezicht wordt vastgelegd. Dit gebeurt vanuit een integraal gebiedsgerichte benadering.

4. Argumenten

a. Levert bijdrage aan Structuurvisie Openbare Ruimte (SOR)

Met betrekking tot de cultuurhistorie van Haarlem geeft de Nota Ruimtelijke Kwaliteit met beschermende regie mogelijkheden tot extra bescherming. Daarnaast is in de Structuurvisie

Haarlem 2020 in het hoofdstuk ‘Stedelijke Waarden’ het behoud en herstel van cultuurhistorie gewaarborgd. Deze uitgangspunten zijn verwerkt in de Structuurvisie Openbare Ruimte (SOR) en terug te vinden op de waardenkaart. Met de nota Aanpak Erfgoed en Ruimte wordt een voorstel voor uitgebreidere bescherming van het cultuurhistorisch erfgoed gedaan. Deze kaders zijn verankerd in de SOR. Van deze SOR is het voorontwerp afgerond.

b. We komen tot de welstandstoets

De welstandstoets, in boek II behorend bij de criteria in de Nota Ruimtelijke Kwaliteit, is op dit moment nog niet ingevuld. We leggen vast wat de status van beschermd stadsgezicht krijgt en leggen aldus een juridische basis onder de welstandstoets.

c. Opnemen van erfgoed in bestemmingsplannen

Dit betekent een integrale gebiedsgerichte welstandstoets. Dit is overeenkomstig het uitgangspunt uit de nota Ruimtelijke Kwaliteit.

d. Gebiedsgerichte aanpak:

Op dit moment is het erfgoedbeleid in Haarlem vooral objectgericht. We willen bereiken dat we ook het erfgoed gebiedsgericht gaan benaderen in samenhang met andere relevante ontwikkelingen.

e. (Naoorlogs en industrieel) erfgoed in kaart brengen:

Het Rijk vraagt om aanvullend erfgoedbeleid. Het naoorlogs en industrieel erfgoed is nog niet voldoende uitgewerkt.

Het erfgoed wordt vastgelegd op een cultuurhistorische erfgoedkaart. Op basis van deze kaart wordt het erfgoedbeleid in het bestemmingsplan opgenomen.

Door erfgoed expliciet op de kaart vast te leggen wordt voldaan aan wat het Rijk van de gemeente verlangt namelijk voorkomen dat een grijs gebied ontstaat tussen wat erfgoed is met een specifieke juridische status en wat beschermd of monumentaal is en waarvoor deze status niet geldt.

Eenmaal tot stand gekomen zal deze kaart een vloeiend document dienen te zijn en periodiek moeten worden bijgesteld. Uitgangspunt is dat dit binnen de bestaande formatie kan worden uitgevoerd.

f. Hergebruiken bestaande gebouwen:

Voor het slopen in gebieden met cultuurhistorische waarden moet een protocol worden opgesteld, met aandacht voor onder meer bevoegdheden bij sloopvergunningverlening, hoe braakliggende terreinen voorkomen kunnen worden en de mogelijkheden die de gemeentelijke monumentenverordening biedt. Uitgangspunt moet daarbij zijn “niet slopen tenzij...” in plaats van het huidige “slopen tenzij...”.

g. Erfgoedbeleid dat aansluit op andere gemeenten en overheden:

We willen het erfgoedbeleid regionaal afstemmen. Het is daartoe nodig zelf actueel beleid te hebben. Haarlem zal dit in het regionale bestuurlijk overleg Kennemerland agenderen.

h. Clusteren werkzaamheden

De nieuwe erfgoedprocedures leiden mogelijk tot extra werkzaamheden. Vooral het opstellen van de cultuurhistorische waardenkaart vergt extra capaciteit en middelen.

Of er daarnaast structureel sprake is van extra werkzaamheden, kan op dit moment lastig worden ingeschat. In ieder geval zal een deel van de werkzaamheden kunnen worden opgevangen door de werkzaamheden rond ruimtelijk erfgoed bij elkaar te voegen in het voorgestelde cluster ruimtelijk erfgoed. Hierdoor kunnen processen beter dan nu op elkaar worden afgestemd.

We gaan in de praktijk ervaren of het nodig is daarnaast binnen het ruimtelijk beleid als geheel nadere prioriteiten te stellen.

i. Erfgoed bij elkaar brengen in de organisatie:

Door de beleid- en adviesonderdelen bij elkaar te brengen, ontstaat meer slagkracht en verbetert de samenhang in het erfgoedbeleid. Nader wordt bezien aan welke afdeling binnen Stadszaken dit cluster gekoppeld kan worden (2015). Per direct wordt gestart met het afstemmingsoverleg erfgoed, waaraan alle betrokken disciplines deelnemen.

5. Kanttekening(en)

Juridische kanttekening:

Door het vastleggen van erfgoed en de aangescherpte procedures die daarbij horen zal rekening mee moet worden gehouden dat bewoners juridische procedures starten (bijv. planschade). Dit is inherent aan de aangescherpte wetgeving.

6. Uitvoering

Om de ambities met Erfgoed en Ruimte te realiseren is het volgende nodig (zie bijlage hfd. 6.)

- a. Opstellen van een cultuurhistorische kaart Haarlem
- b. Uitwerken protocol cultuurhistorische kaart (richtlijnen, kwaliteitseisen, procesafspraken)
- c. Kennisproject naoorlogs Haarlem, aanvullingen vooroorlogs en industrieel erfgoed
- d. Het bij elkaar organiseren van erfgoed advies en erfgoed beleid (komen tot een erfgoedcluster) binnen Stadszaken
- e. Versterken kennis (opbouw dossiers/vastleggen van gegevens en informatie in documentatiesysteem) en communicatie (voorlichting en publieksbereik)
- f. Invulling van het thema herbestemming, waaronder een contactpunt leegstandsmelding
- h. Afstemming met de regio, provincie, en recreatieschap over gezamenlijke benadering ‘Het verhaal van Zuid-Kennemerland naar de toekomst’.

Financiële aspecten:

Gebruik fonds Haarlemse Stimuleringsregeling Monumenten

Het Haarlemse Monumentenfonds is opgericht om monumenteneigenaren te stimuleren hun monument tijdig te onderhouden.

Nu in een bredere context de algehele cultuurhistorische waarden van Haarlem als nieuwe wettelijke taak moeten worden beschermd, dus ook van niet-monumenten, wordt vastgesteld éénmalig en langdurig alle eigenaren rond cultuurhistorisch waardevolle plekken te laten profiteren.

De cultuurhistorische waarden worden geïnventariseerd en ingekleurd op de cultuurhistorische waardenkaart. Deze kaart dient als kader voor de bescherming van alle Haarlemse bijzondere waarden.

Als onderdeel van de Structuurvisie Openbare Ruimte (SOR) vormt de kaart een kader voor nadere regels gekoppeld aan de bestemmingsplannen.

Voor iedere eigenaar wordt duidelijk dat de aanwezige cultuurhistorische waarden in hun buurt en van hun pand voor langere tijd worden geborgd.

Participatie en inspraak

- *Overleg heeft plaats gehad met* betrokkenen uit het veld van erfgoed & ruimte t.w. de Historische Vereniging Haarlem, de Adviescommissie Ruimtelijke Kwaliteit (ARK) en is in het ABC een Expertmeeting gehouden op 24 januari 2013 met als thema “Wederopbouwarchitectuur in Haarlem”.

- Na vaststelling wordt de conceptnota Aanpak Erfgoed en Ruimte ter visie gelegd als onderdeel van de inspraakprocedure, waarna de nota ter vaststelling aan de raad wordt voorgelegd.

7. Bijlagen

Bijlage 1: conceptnota Aanpak Erfgoed en Ruimte Haarlem

Het College van Burgemeester en Wethouders ,

De secretaris

De burgemeester

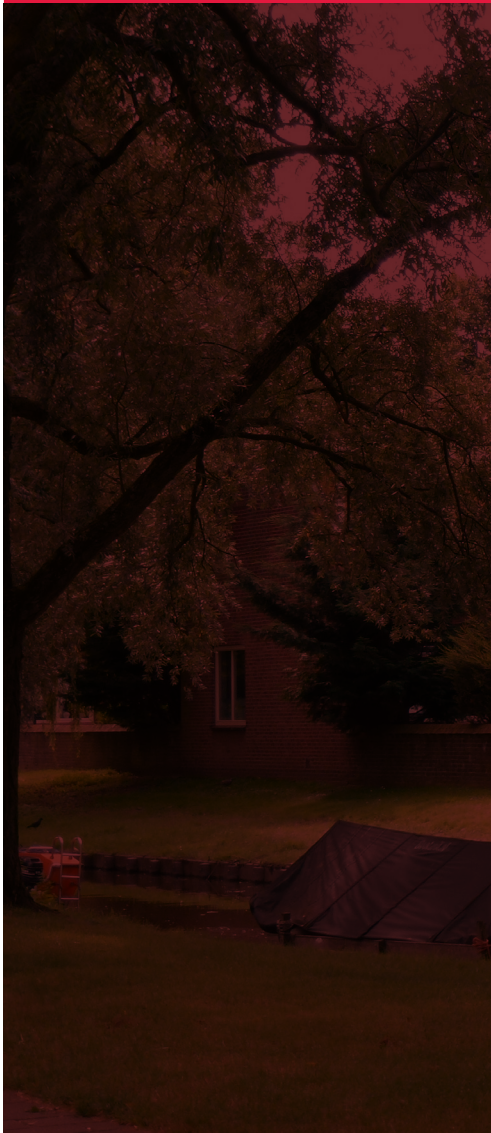

Haarlem

Gemeente Haarlem

Conceptnota Erfgoed en Ruimte

juli 2013

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	4
1 INLEIDING EN VERANTWOORDING	6
2 ERFGOED EN RUIMTE IN HAARLEM	6
3 NAOORLOGS ERFGOED	11
3A Het rapport van historische vereniging Haarlem	12
3B Kennisproject	13
4 PROTOCOL EN PROCESAFSPRAKEN	16
4A Cultuurhistorie in bestemmingsplannen	16
4B Gebiedsontwikkeling en herbestemming	17
4C Cultuurhistorie en vergunningen	18
4D Kennis en communicatie	19
5 GEMEENTELIJKE ORGANISATIE	20
6 UITVOERINGSAGENDA ERFGOED EN RUIMTE	23
BIJLAGE: OVERZICHT ACHTERLIGGENDE BELEIDSNOTA'S	
A Rijksbeleid Koersen of karakter, Visie Erfgoed en Ruimte, 2011	24
B Beleidsbrief modernisering van de monumentzorg	24
C Omgevingswet	25
D Provinciaal beleid	25
E Regionale schaal	25
F Gemeentelijk beleid	26
COLOFON	29

SAMENVATTING

1. Haarlem is een van de top-monumentengemeenten van Nederland. Haarlem zal het nu en in de toekomst sterk van haar bestaande, aantrekkelijke kwaliteiten als stad moeten hebben. Cultureel erfgoed is een belangrijke vestigingsfactor, waarmee Haarlem zich kan onderscheiden van andere plaatsen. Hierbij past een geïntegreerde en gebiedsgerichte erfgoedzorg.

Het Rijk geeft in de Visie Erfgoed en Ruimte een handvat hoe erfgoedzorg in de ruimtelijke ordening moet worden verankerd. In Haarlem is de omslag van een objectgerichte naar een gebiedsgerichte erfgoedzorg nog niet gemaakt. Het belang van erfgoed staat niet of nauwelijks op de agenda van regionale samenwerking, zowel in de MRA, als in projectmatige samenwerking met buurgemeenten. Van belang is tot werkafspraken te komen tussen provincie en gemeente over de samenhang in het erfgoedbeleid.

2. Haarlem heeft de ambitie om (1) zorgvuldig om te gaan met zowel het beschermde als het onbeschermde erfgoed, zonder de stad 'op slot' te zetten; en (2) duidelijke kaders te ontwikkelen voor het ruimtelijk erfgoed, zodat iedereen in de stad (burgers en overheid) weet waar hij aan toe is. De cultuurhistorische waarde van gebouwd en onbebouwd Haarlem zal op een waarderingskaart worden verbeeld. Hierop wordt zowel het beschermd als onbeschermde erfgoed aangegeven. Per waarde worden inventarisatie- en procesafspraken vastgelegd voor bestemmingsplannen, vergunningsaanvragen en gebiedsontwikkeling. Om in het ruimtelijk beleid van de stad ook rekening te kunnen houden met (potentiële) cultuurhistorische waarde van industrieel erfgoed en de naoorlogse architectuur en stedenbouw, zal de gemeente een kennisachterstand moeten inhalen.

Het zwaartepunt van het erfgoedbeleid verschuift naar het Ruimtelijk Beleid. Tegelijkertijd blijven economische en culturele aspecten van het erfgoedbeleid van belang.

Het is de intentie om in 2013 met het maken van de cultuurhistorische kaart te starten en een koppeling te maken met de Structuurvisie Openbare Ruimte (SOR). Zo krijgt het gemeentelijk beleid Erfgoed en Ruimte drie pijlers: 1) de cultuurhistorische kaart van de hele gemeente, 2) het verankeren van ruimtelijk erfgoed in bestemmingsplannen en 3) het vanzelfsprekend opnemen van ruimtelijk erfgoed in het ruimtelijk beleid.

3. Haarlem heeft nog geen beleid waarin de waarden en ruimtelijke omgang met de architectonische, stedenbouwkundige en landschappelijke objecten en structuren uit de periode 1940-1980 is vastgelegd. Bovendien is sprake van een inhoudelijke kennisachterstand als het gaat om deze periode in de geschiedenis van Haarlem en bepaalde aspecten van de vooroorlogse stedelijke ontwikkeling (met name industrieel erfgoed). De inventarisatie van de Historische Vereniging Haarlem is een goed vertrekpunt voor onderzoek naar naoorlogs Haarlem. Wel is aanvulling nodig, evenals een systematische doorwerking in een waardering. Voor het maken van een cultuurhistorische kaart van Haarlem is het opstarten van onderzoek naar de hiaten in de bestaande kennis over de stad een voorwaarde. Dit richt zich deels op vooroorlogs en industrieel erfgoed en op de gehele naoorlogse bouwproductie.

4. Bij de cultuurhistorische kaart hoort een protocol met procesafspraken, die zijn gekoppeld aan de verschillende waarden. De waardering op de cultuurhistorische kaart is leidend voor stappen die, voor wat betreft dit onderwerp, worden gezet bij het opstellen van bestemmingsplannen, het toetsen van aanvragen voor een omgevingsvergunning of het sturen van gebiedsontwikkeling. Ook het bijdragen aan kennisontwikkeling, communicatie en publieksbereik wordt in het protocol opgenomen. Het uitdragen van de unieke waarden van het Haarlems gebouwd erfgoed

draagt vanzelfsprekend bij aan het versterken van het vestigingsklimaat, het woongenot en de aantrekkelijkheid van de stad voor bezoekers.

5. Een gebiedsgerichte benadering van de erfgoedzorg heeft baat bij het gezamenlijk organiseren van taken, die nu te versnipperd in de organisatie liggen. Het voorstel is te komen tot een cluster van alle beleids- en adviestaken, die betrekking hebben op het ruimtelijk erfgoed.

Gelet op de ontwikkelingen in de erfgoedzorg, ligt het voor de hand het cluster te koppelen aan het ruimtelijk beleid, zonder daarmee de cultuur- en economische taken uit het oog te verliezen. Ook wordt ruimtelijk erfgoed toegevoegd aan de competenties van de stedenbouwers.

Verder bestaat er behoefte aan een vast erfgoedoverleg van experts op gebied van monumenten, archeologie, vergunningen, toezicht en handhaving. Dit overleg kan per direct van start gaan, met als doel om in ruimtelijke planning en procedures (vroegtijdig) de noodzakelijke afstemming te verkrijgen, en ook om de productie van de cultuurhistorische kaart te organiseren. Ruimtelijk erfgoed valt onder de adviesrol van de stadsbouwmeester.

6. Om de ambities voor Erfgoed en Ruimte te realiseren is het volgende nodig:

- A. Opstellen van een cultuurhistorische kaart Haarlem.
- B. Uitwerken protocol cultuurhistorische kaart (richtlijnen, kwaliteitseisen, procesafspraken).
- C. Intern gemeentelijk Kennisproject, aanvullingen naoorlogs Haarlem, aanvullingen vooroorlogs en industrieel erfgoed.
- D. Het clusteren van de beleids- en adviestaken rond erfgoed (Erfgoedcluster).
- E. Versterken kennis (opbouw dossiers, vastleggen van gegevens en informatie in documentatiesysteem) en communicatie (voorlichting en publieksbereik).
- F. Invulling van het thema Herbestemming, waaronder een contactpunt Leegstandsmelding.
- G. Actualisering met de regio, provincie, en recreatieschap over gezamenlijke benadering 'Het verhaal van Zuid-Kennemerland naar de toekomst'.

De productie van de cultuurhistorische kaart is een gefaseerd proces. De intentie is om in de tweede helft van 2013 van start te gaan en een koppeling te maken met de Structuurvisie Openbare Ruimte (SOR).

7. Het maken van de cultuurhistorische kaart (A) is nodig om achterstanden weg te nemen en vraagt éénmalig een bedrag van ongeveer € 95.000 (dekking uit het fonds Haarlemse Stimuleringsregeling Monumenten.) Dit is inclusief de kosten van het uitwerken van het protocol (B), dat als geschreven stuk bij de kaart wordt gevoegd en het onderdeel Kennisproject (C) dat essentieel is voor het vergroten van kennis over (naoorlogs) erfgoed. Dit vanuit de insteek om vanuit een casus rond een erfgoedobject zaken te doorgronden. Dit vergt inzet. Bezien moet worden op welke wijze hieraan invulling kan worden gegeven. De overige onderdelen van Erfgoed en Ruimte (D-G) kunnen vanuit bestaande middelen en de bestaande organisatie worden verwezenlijkt. Wel is het belangrijk aandacht te geven aan de kosten van cultuurhistorisch onderzoek voor het maken van bestemmingsplannen (een wettelijke vereiste), dat mogelijk tot extra apparaatskosten kan leiden. Deze nieuwe wettelijke taak zal betrokken moeten worden bij het totale takenpakket van ruimtelijk beleid.

1. INLEIDING

'In de discussies over de modernisering van de monumentenzorg is een verschuiving zichtbaar, waarin naast de wettelijke monumentenbescherming ook het culturele erfgoed dat geen 'status' heeft een respectvolle behandeling verdient. En dat geldt niet alleen voor gebouwde objecten, maar ook voor structuren en ensembles. De jonge verplichting om cultuurhistorische waarden beargumenteerd op te nemen in het bestemmingsplan is daarvan een uiting.'
(Flip ten Cate, Federatie Welstand)

De afgelopen jaren zijn het erfgoedbeleid en het ruimtelijk beleid in Nederland naar elkaar toe gegroeid. Het Rijk heeft aan deze ontwikkeling vormgegeven met de beleidsbrief 'Modernisering van de Monumentenzorg' (2009) en de beleidsvisie 'Koersen op Karakter, Visie Erfgoed en Ruimte' (2011). Het doel is om het gebouwde erfgoed sterker te laten bijdragen aan waarde-creatie, duurzaamheid en de kwaliteit van de leefomgeving. Het is bovendien de bedoeling dat het beleid duidelijk en eenvoudig zal worden, uitgaande van een efficiënte samenwerking van overheden. In lijn met de bredere ontwikkeling in de ruimtelijke ordening wordt het vooral aan de gemeenten overgelaten om vorm en inhoud te geven aan dit nieuwe beleid.

Haarlem is een van de top-monumentengemeenten van Nederland. De stad heeft 1.179 Rijksmonumenten en staat bekend om zijn aantrekkelijke binnenstad en gunstige vestigingsklimaat. Met veel enthousiasme en deskundigheid wordt door de gemeente gewerkt aan de instandhouding van het erfgoed. Vanaf 2009 zijn ongeveer 2.500 gemeentelijke monumenten aangewezen. Tel je de Rijksmonumenten en de gemeentelijke monumenten bij elkaar op dan is Haarlem zelfs de tweede monumentenstad van Nederland.

Met bescherming zijn de monumenten niet automatisch veilig gesteld. Hiervoor is een grote en constante inzet nodig. Deze komt allereerst van burgers en ondernemers die

zorgen voor hun bezit. Daarnaast heeft de gemeente een rol, in de vorm van advisering, beschrijving, bescherming, planvorming, toetsing en handhaving. Erfgoed is echter meer dan het beschermen van monumenten: het gaat ook over de kwaliteit van stadsdelen en de cultuurhistorische waarden die overal in de stad zijn terug te vinden, van het oude centrum tot de stadsuitbreidingen uit de naoorlogse tijd.

Haarlem zal het in de toekomst sterk van haar bestaande kwaliteiten als stad moeten hebben. Nu al treedt een omslag in het denken over de ruimte en de stad op: van stadsuitbreiding naar consolidatie, van een aanbod-gestuurde naar een vraag-gestuurde markt, van nieuwbouw naar de transformatie van het bestaande en van sloop naar herontwikkeling. De bouwopgave is een ombouwopgave geworden, waarbij ruimtelijke kwaliteit en uniciteit (het verhaal van de plek) voorop staan. Voor het aantrekken van bewoners, bezoekers en investeerders is de kwaliteit van de binnenstad en de wijken een steeds belangrijker factor.

Cultureel erfgoed is een van de onderscheidende factoren waarom mensen zich in Haarlem willen vestigen. Het is ook een troef waar de stad zich mee kan onderscheiden van andere plaatsen en zich op vele manieren kan verkopen. Een integraal en samenhangend ruimtelijk beleid kan hier gestalte aan geven en daarbij past een gebiedsgerichte erfgoedzorg. Bij een gebiedsgerichte benadering is er ruimte voor ontwikkeling, maar wordt bij interventies onderzocht of en hoe de bestaande kwaliteit daarin kan worden meegenomen (in de vorm van herbesteding of transformatie).

Haarlem staat voor de uitdaging om invulling te geven aan een integrale, gebiedsgerichte erfgoedzorg en zal daarbij een inhaalslag moeten maken met de waardering van nu nog niet geïnventariseerd erfgoed. De gemeentelijke beleidsvisie Erfgoed en Ruimte geeft aan hoe de stad de

omgang met het (onbeschermde) ruimtelijke erfgoed wil aanpakken, de naoorlogse gebieden inclusief. De aanzet voor een dergelijke benadering is gegeven in de Nota Ruimtelijke Kwaliteit (vastgesteld in 2012), waarin Gouden Regels zijn opgenomen voor het ruimtelijk beleid.

De gemeentelijke nota Erfgoed en Ruimte bouwt hierop voort. Zo laat Haarlem zien hoe het een eigen invulling wil geven aan de uitdagingen die het Rijk via de 'Modernisering van de Monumentenzorg' en 'Koersen op Karakter, Visie Erfgoed en Ruimte' heeft gesteld. Deze beleidsvisie gaat in op twee centrale vragen:

- 1) wat voor beleid wil Haarlem ontwikkelen voor het thema Erfgoed en Ruimte?
- 2) hoe gaat Haarlem om met ruimtelijk erfgoed waar nu nog nauwelijks systematisch kennis over is opgebouwd binnen de gemeente?

Concreet levert de visie een koers en een prioriteitenagenda op voor de komende jaren.

Samengevat

Haarlem is een van de top-monumentengemeenten van Nederland.

Haarlem zal het nu en in de toekomst sterk van haar bestaande, aantrekkelijke kwaliteiten als stad moeten hebben. Cultureel erfgoed is een belangrijke vestigingsfactor, waarmee Haarlem zich kan onderscheiden van andere plaatsen. Hierbij past een geïntegreerde en gebiedsgerichte erfgoedzorg.

Het Rijk geeft in de Visie Erfgoed en Ruimte een handvat hoe erfgoedzorg in de ruimtelijke ordening moet worden verankerd. In Haarlem is de omslag van een objectgerichte naar een gebiedsgerichte erfgoedzorg nog niet gemaakt. Het belang van erfgoed staat niet of nauwelijks op de agenda van regionale samenwerking, zowel in de MRA, als in projectmatige samenwerking met buurgemeenten. Van belang is tot werkafspraken te komen tussen provincie en gemeente over hoe met lokaal beleid om te gaan.

2. ERFGOED EN RUIMTE IN HAARLEM

Haarlem kiest ervoor op een eigen manier invulling te geven aan de gemeentelijke taken, zoals die in 'Koersen op Karakter, Visie Erfgoed en Ruimte' zijn geformuleerd.

Hierbij staan twee ambities centraal: (1) een zorgvuldige omgang met het (onbeschermd) erfgoed, zonder de stad 'op slot' te zetten, (2) het ontwikkelen van duidelijke kaders, zodat iedereen in de stad (burgers en overheid) weet waar hij aan toe is.

Veel wijken, complexen en gebouwen hebben geen officieel beschermde status, terwijl ze toch kwaliteiten kunnen hebben die mogelijk voor de toekomst van betekenis zijn. Het is niet wenselijk om al dit onbeschermd ruimtelijke erfgoed ook een beschermde status te geven, wel om zorgvuldig met de bestaande kwaliteiten om te gaan op het moment dat er ontwikkelingen zijn. Dat is de kern van de gebiedsgerichte benadering, waarbij bestaande en nieuw te realiseren kwaliteiten in afstemming met elkaar worden gebracht. In de Nota Ruimtelijke Kwaliteit (vastgesteld in 2012) heeft Haarlem nadrukkelijk voor deze benadering gekozen. Om verder invulling te geven aan deze ambitie, wordt de Visie Erfgoed en Ruimte van het Rijk door de gemeente uitgewerkt in een cultuurhistorische kaart van Haarlem. Op deze kaart zal de cultuurhistorische waarde van gebouwd en onbebouwd Haarlem worden gewaardeerd.

De cultuurhistorische kaart is gericht op ontwikkeling die past bij de kwaliteiten van de plek en van de stad als geheel. Waar mogelijk versterken nieuwe ontwikkelingen deze kwaliteiten. Afhankelijk van de op de kaart aangegeven waarde zal bij ontwikkelingen aandacht worden gegeven aan het benutten van de cultuurhistorische kwaliteit. Door in een vroeg stadium de cultuurhistorische kwaliteit mee te nemen in de belangenafweging, kunnen duidelijke keuzen worden

gemaakt over het behouden, transformeren of opgeven van cultuurhistorische waarde. Zo worden ruimtelijke ontwikkelingen in de bestaande stad optimaal afgestemd op de cultuurhistorische kwaliteit die de stad heeft – en kunnen ze daarmee maximaal bijdragen aan het versterken van de ruimtelijke identiteit van Haarlem.

De cultuurhistorische kaart geeft een beeld van wat er in Haarlem te vinden is aan waardevolle ruimtelijke structuren en objecten – een samenhangend beeld dat tot nu toe ontbreekt. Het opstellen van de kaart gebeurt in een proces van kennis bundelen, keuzes maken en uitkomsten delen – inclusief een uitgebreid participatieproces. Waar mogelijk wordt gebruik gemaakt van bij de gemeente en particuliere organisaties aanwezige kunde en kennis over de stad. De cultuurhistorische kaart volgt de gebiedsindeling uit de Nota Ruimtelijke Kwaliteit, waarop per gebied de wenselijke ontwikkelingsrichting is aangeduid: ontwikkelingen vanuit het behoud van de bestaande kwaliteit (beschermde stad), doorontwikkeling in lijn met de historische structuur (dynamisch behoud) ofwel nieuwe ruimtelijke ontwikkeling.

Op de kaart wordt het beschermde erfgoed aangegeven zoals monumenten, monumentale bomen en beschermde stadsgezichten, maar ook cultuurhistorische waarden van Rijksbelang (werelderfgoed: stelling van Amsterdam), of van provinciaal belang (Spaarnestructuur, vaarten en andere lange lijnen). De kern van de kaart bestaat uit een waardering van het niet-beschermde erfgoed: objecten, ensembles, structuren en openbare ruimten die cultuurhistorische waarde bezitten of waarvan de verwachting bestaat dat zij mogelijk van cultuurhistorische waarde zijn (verwachtingswaarde). Bij de verwachtingswaarde wordt de bouwhistorische

verwachtingskaart en de lijst pre-monumentale bomen opgenomen. De kaart is dynamisch en wordt aangepast met het voortschrijden van kennis en inzicht.

De cultuurhistorische kaart maakt aldus onderscheid tussen A) monumentale waarde (de bestaande monumenten en beschermde gezichten), B) cultuurhistorische waarde (onbeschermde erfgoed; desgewenst onder te verdelen in beeldbepalende en beeldondersteunende objecten of structuren), C) verwachtingswaarde (mogelijk ruimtelijk erfgoed, waar nader onderzoek moet worden verricht). De cultuurhistorische kaart wordt – met tekst en uitleg – verspreid in de stad. Mogelijk kan de kaart de basis vormen voor een cultuurhistorische atlas, informatiebladen, tentoonstellingen en excursies voor een breed publiek.

Voor de realisatie van de cultuurhistorische kaart en de inbedding van ruimtelijk erfgoed in het ruimtelijk beleid is het volgende nodig:

- Het aanvullen van hiaten in de kennis over de stad, met name over naoorlogs Haarlem (zie hoofdstuk 3)
- Het ontwikkelen van een protocol met procesafspraken, waarmee ruimtelijk erfgoed in het beleid wordt geborgd (zie hoofdstuk 4)
- Het doorvoeren van enkele bescheiden veranderingen in de gemeentelijke organisatie (zie hoofdstuk 5).

Zo krijgt het gemeentelijk beleid Erfgoed en Ruimte drie pijlers: 1) de cultuurhistorische kaart van de hele gemeente, 2) het verankeren van ruimtelijk erfgoed in bestemmingsplannen, en 3) het vanzelfsprekend opnemen van ruimtelijk erfgoed in het ruimtelijk beleid.

SAMENGEVAT

Haarlem heeft de ambitie om (1) zorgvuldig om te gaan met zowel het beschermde als het onbeschermde erfgoed, zonder de stad 'op slot' te zetten; en (2) duidelijke kaders te ontwikkelen voor het ruimtelijk erfgoed, zodat iedereen in de stad (burgers en overheid) weet waar hij aan toe is. De cultuurhistorische waarde van gebouwd en onbebouwd Haarlem zal op een waarderingskaart worden verbeeld. Hierop wordt zowel het beschermde als het onbeschermde erfgoed aangegeven. Per waarde worden inventarisatie- en procesafspraken vastgelegd voor bestemmingsplannen, vergunningsaanvragen en gebiedsontwikkeling. Om in het ruimtelijk beleid van de stad ook rekening te kunnen houden met (potentiële) cultuurhistorische waarde van industrieel erfgoed en de naoorlogse architectuur en stedenbouw, zal de gemeente een kennisachterstand moeten inhalen.

3. NAOORLOGS ERFGOED

Er bestaat veel kennis over het Haarlem van vóór 1950. Over de wederopbouw en de latere ontwikkelingsfasen van de stad is sporadisch gepubliceerd en is feitelijk nog weinig bekend. Een aanzet tot inventarisatie van de naoorlogse bouwkunst werd gegeven door de Historische Vereniging Haarlem. Ook droeg het Rijk het Mons Aurea College (architecten L. en J. van der Laan, 1960) en de Pastoor van Arskerk (architect G. Holt, 1961) voor als Rijksmonument. De stap van inventarisatie naar systematische waardering en beleidskeuzen moet nog worden gezet. Dat is de reden om in deze nota dieper op naoorlogs Haarlem in te gaan en daar ook specifieke aanbevelingen voor te formuleren. Om in het ruimtelijk beleid van de stad ook rekening te kunnen houden met (potentiële) cultuurhistorische waarde van de naoorlogse architectuur en stedenbouw, zal de gemeente de kennisachterstand moeten inhalen. Het gaat daarbij om een analyse op hoofdlijnen van de naoorlogse stadsuitbreidingen en de naoorlogse bouwproductie, uitmondend in een waarderingskaart van naoorlogs Haarlem. Deze kan worden opgenomen in de cultuurhistorische kaart van Haarlem en uitgewerkt in het ruimtelijk beleid (structuurvisie en bestemmingsplannen).

In de wederopbouwperiode is ook in Haarlem flink gebouwd, hoewel er nauwelijks oorlogsschade was. Het ging om woningbouw en stadsuitbreiding. Net als overal in Nederland was het vergroten van de woningvoorraad broodnodig, de woningnood was 'volksvijand nummer één'. Behalve in nieuwe wijken werd ook in de bestaande stad een aantal kleinere en grotere projecten gerealiseerd. Het Mons Aurea College aan de Garenkokerskade is daar een bekend voorbeeld van. Ook kleinere gebouwen zoals het VVV-kantoor op het Stationsplein kwamen in deze periode tot stand. Bestaande wijken zoals De Krim en het Ramplaankwartier werden uitgebreid met woningbouw en voorzieningen als scholen en kerken. Voorbeelden van vroege naoorlogse stadsuitbreidingen zijn de woonwijken

Sinnevelt en Delftwijk in het noorden van de stad.

Ruim een halve eeuw na de bouw wordt overal in Nederland hard gewerkt aan het onderzoeken en beoordelen van het naoorlogse architectonische en stedenbouwkundige erfgoed. Wat is de cultuurhistorische waarde en hoe kan in het erfgoedbeleid en het ruimtelijk beleid zorgvuldig met deze (zeer omvangrijke) erfenis worden omgegaan? In 'Koersen op Karakter, Visie Erfgoed en Ruimte' heeft het Rijk de wederopbouw zelfs aangemerkt als één van de vijf prioriteiten. Inmiddels zijn dertig gebieden aangewezen die van nationaal cultuurhistorisch belang zijn en waarvan de kernkwaliteiten juridisch en planologisch geborgd moeten worden. Ook kregen bijna 200 objecten en ensembles uit de periode 1940-1965 de status van (potentieel) rijksmonument, waaronder het Mons Aurea College en de Pastoor van Arskerk in Haarlem. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed richt zich op kennisvermeerdering en -verspreiding en het verbeteren van communicatie en draagvlak. Zo zullen in september 2013 enkele omvangrijke publicaties over het naoorlogs erfgoed verschijnen.

In Haarlem bestaat nog geen beleid waarin de waarde en ruimtelijke omgang met de architectonische, stedenbouwkundige en landschappelijke objecten en structuren uit de periode 1940-1980 is vastgelegd. Bovendien is sprake van een inhoudelijke kennisachterstand als het gaat om deze periode in de geschiedenis van Haarlem. Publicaties over het onderwerp zijn beperkt voorhanden. Gesteld zou kunnen worden dat de wederopbouwgebieden nog een blinde vlek vormen in de kennis over de stedelijke ontwikkeling. Hier komt verandering in, getuige een in 2012 verschenen inventarisatie van naoorlogse bouwkunst door de Historische Vereniging Haarlem, waaraan een tentoonstelling en debatten in het ABC werden gekoppeld. In het verlengde van dit initiatief wil de gemeente Haarlem de stap zetten naar een waardering

van het naoorlogs erfgoed en het ontwikkelen van een gepast ruimtelijke beleid – waarin de cultuurhistorische waarde wordt meegewogen. In dit hoofdstuk wordt de aanpak van deze noodzakelijke inhaalslag op het gebied van kennis en waardering geschetst. Hoe kan op basis van de voorstellen van Vereniging Haerlem worden toegewerkt naar uitgebalanceerde en onderbouwde keuzes voor naoorlogs erfgoed: verankeren, aanwijzen, met aandacht voor objecten, structuren, groen en water?

3A. HET RAPPORT VAN HISTORISCHE VERENIGING HAERLEM

In 2012 verscheen het rapport 'Wederopbouw in Haarlem. Stedenbouw, architectuur, beeldende kunst', samengesteld door de Projectgroep Wederopbouw van de Historische Vereniging Haerlem (Gerard W. Moolenaars, Piet Roos, Siem Schaafsma en Johannes van der Weiden). Het rapport beschrijft de historische en ruimtelijke aspecten van de wederopbouw (de periode 1940-1965), en specifieker hoe die in Haarlem gestalte hebben gekregen op verschillende schaalniveaus: van losse toevoegingen in de bestaande stad tot naoorlogse uitbreidingswijken. De ontwikkeling van Haarlem wordt gevat in drie categorieën: aanvulling en uitbreiding van bestaande wijken, de aanleg van nieuwe wijken en het bebouwen van restpercelen in de bestaande stad. Vooral de nieuwe wijken krijgen veel aandacht en worden getypeerd aan de hand van hun stedenbouwkundige structuur, karakter van de bebouwing, algemene gaafheid en de functie en staat van de groene zones.

Het rapport bevat een globale inventarisatie van objecten en structuren van twintig wijken in de stad. In typologische zin is de inventarisatie ruim opgevat: het grootste deel van de objecten bestaat uit woningbouw, maar ook groenstructuren, kerken, scholen, winkel/bedrijfspannen, kunstwerken (wandkunst, beeldhouwwerken, glaskunst) en enkele industriële complexen en bruggen zijn vertegenwoordigd. Het rapport besluit met een selectie van ongeveer dertig voorkeursobjecten en –ensembles, die het volgens Haerlem zouden verdienen om te worden beschermd. De selectie wordt onderbouwd met korte, vaak stilistische typering.

De projectgroep Wederopbouw van Haerlem heeft vele dagen veldonderzoek verricht voor de inventarisatie. Elk mogelijk interessant object werd gefotografeerd, waarna in gezamenlijke sessies de meest bijzondere naoorlogse gebouwen, complexen, parken en kunstwerken werden gekozen. Door het raadplegen van oude bouwtekeningen konden bouwjaren en namen van architecten en kunstenaars worden opgespoord. Pas na afronding van deze inventarisatie (hoofdstuk 2 t/m 22) werden criteria opgesteld om tot de voorkeursselectie te komen. De criteria zijn ontleend aan de publicatie 'De Ideale Stad Haarlem en het veranderende stadsbeeld', die onder redactie van Wim de Wagt verscheen (2006). Het ging hierbij om drie punten: A) Architectuur, stedenbouw, landschapsarchitectuur: gaafheid, afleesbaarheid en harmonieuze samenhang; B) Waarde: zeldzaamheid en originaliteit; C) Betekenis: passend in een architectuur, stedenbouw, historie, sociaalhistorische aspecten (tijdsbeeld).

Deze toetsingscriteria zijn niet zijn niet verder gespecificeerd en wijken af van de criteria die doorgaans worden gebruikt door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en tal van gemeenten (zie hoofdstuk 3B).

De inventarisatie van de Historische Vereniging Haerlem is een goede basis om in de toekomst op verder te bouwen bij het ontwikkelen en verdiepen van kennis over de naoorlogse bouwkunst en bij het inventariseren van de meest waardevolle objecten en ensembles. De groslijst bundelt veel informatie. Wel vraagt de studie om aanvulling en systematische waardering en selectie. Zoals Haerlem zelf aangeeft is de inventarisatie niet compleet, zowel in de ruimte (met name naoorlogse toevoegingen aan de vooroorlogse stad), als in de tijd – het valt te overwegen om ook de jaren zeventig mee te nemen.

Tegenwoordig is iedere gemeente verplicht om in bestemmingplannen een cultuurhistorische paragraaf op te nemen, voorzien van een plankaart waarop cultuurhistorische waardevolle gebieden en objecten aangegeven zijn. Voor dit doel is de inventarisatie van Haerlem niet gemaakt en ook niet goed bruikbaar, vanwege de onvolledigheid. Aanvullend onderzoek is vereist.

3B. KENNISPROJECT

Ten behoeve van de cultuurhistorische kaart van Haarlem is een systematische analyse van naoorlogs Haarlem een voorwaarde: een kennisproject over naoorlogs Haarlem. Deze analyse kan verschillende bijproducten opleveren: een advies voor het aanwijzen van gemeentelijke monumenten, input voor de bestemmingsplannen en een strategisch advies over de prioriteiten van dit onontgonnen ruimtelijk erfgoed.

Het kennisproject richt zich in de eerste plaats op de stedenbouwkundige structuren van gebieden en ensembles, inclusief de omringende openbare ruimte, en pas daarna op losse objecten. Juist bij naoorlogse bouwkunst is de typologie van de ensembles en de opbouw van wijken en gebieden bepalend voor de ruimtelijke en cultuurhistorische kwaliteit. Het samenspel van bijvoorbeeld de verkaveling, de openbare ruimte, groen en water verdient veel aandacht. Een dergelijke gebiedsgerichte benadering doet recht

aan de opzet (en unieke betekenis) van het naoorlogse erfgoed en is bovendien zeer belangrijk voor de uitwerking in het (ruimtelijk) beleid. Bij het respectvol omgaan met naoorlogs erfgoed ligt, vanwege de aard van dit erfgoed, het accent eerder op het verder ontwikkelen en zorgvuldig transformeren van de structuren (groen, water, openbare ruimte, bebouwingsstructuur, etc.) dan op het behouden van de afzonderlijke objecten.

Ook in naoorlogs Haarlem zijn uitzonderlijke gebouwen en ensembles te vinden die niet zouden misstaan op de gemeentelijke monumentenlijst. Haarlem kiest er echter voor om de cultuurhistorische waarde van naoorlogse periode waar mogelijk en nodig te borgen in het ruimtelijk beleid, en geen of slechts sporadisch nieuwe gemeentelijke monumenten aan te wijzen. Juridisch is het mogelijk afdoende bescherming te regelen via ruimtelijke plannen. In uitzonderlijke gevallen kan de status van een gemeentelijk monument te overwegen zijn, vanwege promotionele en

subsidiemogelijkheden en de emotionele, symbolische en communicatieve meerwaarde die de kwalificatie van een beschermd monument kan opleveren.

Om hiervoor een (bescheiden) selectie te maken, zijn duidelijke criteria en een systematische onderbouwing nodig. Hiertoe kan uit de (aangevulde) groslijst van Haarlem opnieuw een selectie worden gemaakt, op basis van waarderingscriteria voor naoorlogs erfgoed, zoals ook de RCE die gebruikt: cultuurhistorische waarde, architectuur- en kunsthistorische waarde, situationele en ensemblewaarde, gaafheid en herkenbaarheid; zeldzaamheid; eventueel aangevuld met lokale betekenis en belevingswaarde. Vanzelfsprekend zijn aanvullende waarderingen en redengevende omschrijvingen nodig in geval van aanwijzing.

Het kennisproject naoorlogs Haarlem omvat het volgende:

- Analyse op hoofdlijnen van de naoorlogse stadsuitbreidingen en de naoorlogse bouwproductie, als aanvulling op het rapport van Haarlem (op basis van archiefonderzoek, literatuuronderzoek en verdere verkenningen in de stad);
- Gebiedsgerichte cultuurhistorische analyse: per gebied (wijk, stadsdeel) een beknopte, systematische beschrijving en analyse van de ontstaansgeschiedenis, de ideeëngeschiedenis, de ruimtelijke opbouw (door de schalen heen) en de erfenis in de hedendaagse stad (waardering). - Onderdelen kunnen zijn: de historische ontwikkeling van het ontwerpproces, de logica van het ontwerp, veranderingen door latere ingrepen en een benoeming van de belangrijkste kwaliteiten en knelpunten.
- Bundeling van kennis en waardering op een kaartlaag 'naoorlogs', die aan de cultuurhistorische kaart van Haarlem wordt toegevoegd. De kaart geeft de samenhang aan tussen

objecten, structuren en ruimten. Bovendien ontstaat letterlijk overzicht over de cultuurhistorie van Haarlem – de rijke erfenis waar de stad in de toekomst op door wil bouwen en ontwikkelen.

- Het ligt voor de hand om met het kennisproject ook andere hiaten in de kennis op te vullen, in het vooroorlogse en industrieel erfgoed.

- Doorwerking van de waarden in het ruimtelijk beleid en bij gebiedsontwikkelingen of interventies (zie protocol, hoofdstuk 4).

- Eventueel: (minimale) selectie van gemeentelijke monumenten, vooral gericht om 'het verhaal' van de naoorlogse periode te illustreren met enkele 'iconen' - de ambassadeurs van de naoorlogse stadsgebieden.

SAMENGEVAT

Haarlem heeft nog geen beleid waarin de waarden en ruimtelijke omgang met de architectonische, stedenbouwkundige en landschappelijke objecten en structuren uit de periode 1940-1980 is vastgelegd. Bovendien is sprake van een inhoudelijke kennisachterstand als het gaat om deze periode in de geschiedenis van Haarlem en bepaalde aspecten van de vooroorlogse stedelijke ontwikkeling (met name industrieel erfgoed). De inventarisatie van de Historische Vereniging Haarlem is een goed vertrekpunt voor onderzoek naar naoorlogs Haarlem. Wel zijn aanvullingen nodig, en ook een systematische doorwerking in een waardering. Voor het maken van een cultuurhistorische kaart van Haarlem is het opstarten van onderzoek naar de hiaten in de bestaande kennis over de stad een voorwaarde. Dit richt zich deels op vooroorlogs en industrieel erfgoed en op de gehele naoorlogse bouwproductie.

4. PROTOCOL EN PROCESAFSPRAKEN

De cultuurhistorische kaart van Haarlem wordt ter vaststelling aan de gemeenteraad aangeboden. Hierbij zit een protocol voor het gebruik van de kaart in plannen en projecten. Het doel is om cultuurhistorie helder en consistent als afwegingsfactor te betrekken bij het opstellen of afwijken van bestemmingsplannen, gebiedsontwikkeling of het toetsen van bouwaanvragen. Per waarde worden procesafspraken vastgelegd, zoals inmiddels gangbaar is en werkbaar blijkt binnen het archeologisch domein.

De bedoeling is dat voor elke plek in de stad duidelijk wordt hoe (procesmatig) met de bestaande kwaliteit moet worden omgegaan bij ontwikkelingen. Voor een gebied met hoge cultuurhistorische waarden zullen de eisen streng zijn, voor een gebied met verwachtingswaarde zal nader onderzoek nodig zijn en voor naoorlogse wijken zullen mogelijk andere eisen gelden dan voor binnenstedelijk gebied – gegeven de verschillen in ruimtelijke opzet. De kwaliteit en de diversiteit van Haarlem staat centraal, het ruimtelijk beleid wordt daar op toegesneden.

Het protocol richt zich op drie aspecten. Hiermee wordt inhoud gegeven aan Erfgoed en Ruimte:

- het toepassen, ontwikkelen en uitvoeren van ruimtelijk beleid,
- doorlopend onderzoek (kennisvergroting en documentatie),
- het publieksbelang en communicatie.

Al deze aspecten komen samen in de cultuurhistorische kaart, waarin zowel de kennis over Haarlems erfgoed, als de uitgangspunten voor toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen zijn terug te vinden. De waardering op de cultuurhistorische kaart is leidend voor cultuurhistorische onderdelen van bestemmingsplannen, het toetsen van bouwaanvragen of het sturen van gebiedsontwikkeling. De precieze

invulling van het protocol zal tegelijk met het opstellen van de cultuurhistorische kaart moeten gebeuren – met noodzakelijke inbreng van partijen binnen de gemeentelijke organisatie en uit de stad. Een aanzet voor de onderwerpen die in het protocol een plek verdienen, wordt hier gegeven.

4A. CULTUURHISTORIE IN BESTEMMINGSPLANNEN

Cultuurhistorie moet onderdeel uitmaken van bestemmingsplannen. Er wordt nu nog onderscheidt gemaakt tussen beschermd stadsgezicht en de gebieden daarbuiten. Bestemmingsplannen binnen het beschermd stadsgezicht worden met de huidige systematiek als voldoende beschermd beschouwd. Voor buiten het beschermd stadsgezicht kan van dezelfde systematiek gebruik worden gemaakt.

Voor ruimtelijke plannen, zoals bestemmingsplannen, biedt de cultuurhistorische kaart de inventarisatie van cultuurhistorische waarden (door het Rijk verplicht sinds 2012, Bro). Voor de doorwerking van de waarden in planregels en (dubbel)bestemmingen zullen in het protocol handreikingen worden gedaan om te komen tot maatwerk: zorgvuldig genoeg om cultuurhistorische kwaliteiten optimaal te kunnen benutten en daarmee veilig te stellen en tegelijk open genoeg om ruimte te laten voor de dynamiek, die in een vitale stad onmisbaar is.

Op dit moment wordt een onderscheid gemaakt tussen bestemmingsplannen voor beschermde stads- en dorpsgezichten en gebieden daarbuiten. Op basis van de cultuurhistorische kaart en de ambitie om de cultuurhistorische waarde van bijvoorbeeld naoorlogs erfgoed niet zozeer via de aanwijzing van beschermde gebieden, maar rechtstreeks in de bestemmingsplannen te

borgen, betekent dat in de toekomst het onderscheid tussen beschermde en niet-beschermde gebieden minder sterk zal zijn. In plaats daarvan wordt de cultuurhistorische kaart leidend voor de omgang met ruimtelijk erfgoed.

Via de cultuurhistorische kaartprotocollen, wordt aan de wettelijke taak om bij bestemmingsplannen de cultuurhistorische waarden te verankeren (in hoofdlijnen) voldaan. Cultuurhistorie vraagt altijd om maatwerk, daarom hebben de gemeentelijke adviseurs cultuurhistorie een belangrijke (en vroegtijdige) rol bij de het opstellen van bouwregels en bepalingen voor objecten, structuren en gebieden met cultuurhistorische waarden. Indien er sprake is van verwachtingswaarde wordt in de planvorming uitgegaan van aanwezige waarden, totdat aanvullend onderzoek hierover nader uitsluitsel geeft.

A. Objecten met cultuurhistorische waarde: dubbelbestemming 'waarde-cultuurhistorie'.

Deze objecten zijn mede bestemd voor het behoud, herstel en de uitbouw van hun cultuurhistorische waarde. De waarde wordt beschreven in zijn ruimtelijke essenties en 'vertaald' in bouwregels, zoals goot- en bouwhoogtes, het vastleggen van bestaande dak- en nokrichting, voorwaarden voor zonnecollectoren en dakkapellen. Naast architectonische aspecten gaat het hier ook om zaken die de specifieke uitstraling naar de directe omgeving kunnen beïnvloeden of de beleving vanaf de straat.

B. Structuren of gebieden met cultuurhistorische waarde: dubbelbestemming 'waarde-cultuurhistorie'.

Deze gebieden zijn mede bestemd voor het behoud, herstel en de uitbouw van hun cultuurhistorische waarde. De werkwijze die op dit moment wordt gevolgd bij het opstellen van bestemmingsplannen voor de beschermde stadsgezichten kan worden gebruikt om ook elders in de stad cultuurhistorische waarden te borgen – waarbij het altijd zal gaan om maatwerk, dat recht doet aan de bestaande kwaliteit en ruimte laat voor ontwikkeling. Deze werkwijze begint met het beschrijven van de cultuurhistorische waarde in zijn ruimtelijke essenties, die vervolgens worden 'vertaald' in bouwregels, zoals goot- en bouwhoogtes, het vastleggen

van dak- en nokrichting, voorwaarden voor zonnecollectoren, dakkapellen en andere beeldbepalende wijzigingen, en criteria voor de inrichting van de openbare ruimte.

Ook in de Nota Ruimtelijke Kwaliteit wordt aandacht besteed aan verschillende aspecten (zoals dakkapellen en zonnecollectoren). Die regels hebben vooral betrekking op panden en niet direct op de hoofdstructuren en dergelijke. Deze worden door de wijze van bestemmen beschermd. Door bijvoorbeeld te eisen dat er gebouwd moet worden in de voorgevelrooilijn worden wegenstructuren beschermd. Voorbeelden van bouwregels: geen samenvoeging van hoofdgebouwen, bouwen in de voorgevelrooilijn; handhaven bestaande gevelindeling bij beschermde en waardevolle panden. Voor het vaststellen van goot- en bouwhoogtes zijn er onder meer mogelijkheden voor A) vaste goot- en bouwhoogtes (= afgeronde bestaande goot- en/ of bouwhoogte bij orde 1 en orde 2); B) maximale goot- en bouwhoogtes, en C) minimale en maximale goot- en bouwhoogtes. Bijzondere dakopbouwen of dakkapellen en dergelijke kunnen in bepaalde situaties (met aanduiding) en onder strikte voorwaarden worden toegestaan. Afwijken van de bouwregels zal alleen in specifieke gevallen met een omgevingsvergunning kunnen en moet worden onderbouwd (dit is een bevoegdheid van het college en dus niet bij recht).

C. Sloopregels

Voor het slopen in gebieden met cultuurhistorische waarden, moet een protocol worden opgesteld, met aandacht voor onder meer bevoegdheden bij sloopvergunningverlening, hoe braakliggende terreinen voorkomen kunnen worden en de mogelijkheden die de gemeentelijke monumentenverordening biedt. Uitgangspunt moet daarbij zijn 'niet slopen tenzij ...', in plaats van het huidige 'slopen tenzij...'.

4B. GEBIEDSONTWIKKELING EN HERBESTEMMING

Standaard onderdeel van interventies aan monumentale objecten en gebiedsontwikkeling op locaties met cultuurhistorische waarde wordt het uitvoeren van een cultuurhistorische verkenning; bestaande uit een analyse

van de historische ontwikkeling en ruimtelijke opbouw, een uitgewerkte waardering en aanbevelingen/toetsingscriteria voor nieuwe ontwikkelingen. Het protocol regelt voor welke gebieden en/of gebouwen aanvullende cultuurhistorische verkenningen nodig zijn, als onderdeel van de gebiedsontwikkeling en aan welke eisen deze moeten voldoen. Voor deze cultuurhistorische verkenningen stelt de gemeente richtlijnen en kwaliteitseisen op.

De gemeente besteedt veel energie aan herbestemming. Als op de kaart waarden staan aangegeven op plekken met leegstand, dan zal hieraan in het herbestemmingsbeleid prioriteit worden gegeven. In het geval dat nieuwe bestemmingsplannen worden opgesteld, zal voor dergelijke panden een wijzigingsbevoegdheid worden toegevoegd naar een aantal andere functies (binnen kaders wat er wel en niet kan).

4C. CULTUURHISTORIE EN VERGUNNINGEN

Ook voor concrete bouw- en ontwikkelinitiatieven bevat het protocol richtlijnen over de manier waarop erfgoedwaarden worden meegewogen en opgenomen. Uitgangspunt hierbij is dat de cultuurhistorische waarden in een vroeg stadium van planontwikkeling in beeld zijn (of in beeld worden gebracht) – en een afweging kan worden gemaakt over de aanpak van borging in het verdere proces. Hiermee wordt voor burger en gemeente direct duidelijk waar hij/zij aan toe is – ook al zal (her)ontwikkelen in de bestaande stad altijd maatwerk blijven. Het protocol regelt voor welke gebieden en/of gebouwen aanvullende cultuurhistorische verkenningen nodig zijn, als onderdeel van de gebiedsontwikkeling en aan welke eisen deze moeten voldoen.

De cultuurhistorische kaart van Haarlem wordt leidend voor de mate van betrokkenheid van de gemeentelijke adviseurs cultuurhistorie in de procedure omtrent het aanvragen van een omgevingsvergunning. Bij de intake van een aanvraag voor een omgevingsvergunning wordt gecontroleerd of er cultuurhistorische waarden of verwachtingswaarden in het geding zijn. Is dit het geval, dan volgen - afhankelijk van de soort cultuurhistorische waarde - nader uit te

werken stappen, volgens een vast stramien. Zo kunnen (afhankelijk van de cultuurhistorische waarde) nadere eisen worden gesteld ten aanzien van het meeleveren van een cultuurhistorische verkenning (door de gemeente geaccordeerd), het formuleren van een advies van cultuurhistorie, een nadere analyse (door de bouwinspecteur en een cultuurhistorisch adviseur) van bestek en detailtekeningen (bij monumenten), steekproefsgewijze verificatie ter plekke en mogelijke voorwaarden in vergunningen.

Dit protocol wordt opgesteld in lijn met de gangbare werkwijze bij archeologie, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen het afhandelen van het protocol (ambtenaar vergunningen) en het inhoudelijk advies (ambtenaar cultuurhistorie). In het verlengde van het protocol kunnen normen en principe-oplossingen worden ontwikkeld voor veel voorkomende interventies aan cultuurhistorisch waardevolle of beschermde objecten – zoals voor isolatie (wanden, daken, ramen), zonnepanelen, e.d.

Het protocol wordt uitgewerkt voor de hele keten van vergunningen, toezicht en handhaving. Dit impliceert ook het stroomlijnen van registratiesystemen (niet projectgericht, maar gebiedsgericht), zodat vergunningen, cultuurhistorie, bouwtoezicht en handhaving over dezelfde informatie beschikken. Tevens is een extra inspanning voor handhaving nodig – zowel in tijd als in kennisontwikkeling. Doel is om de cultuurhistorische kwaliteit van het stadsbeeld te borgen, in het bijzonder bij de beeldbepalende plekken en monumenten. Een accent zal worden gelegd op de omgang met historische interieurs van monumenten en het dichtslibben van achterterreinen.

4D. KENNIS EN COMMUNICATIE

Het laatste onderdeel van het protocol cultuurhistorie richt zich op kennisontwikkeling en communicatie. Bij bouwactiviteiten wordt steeds nieuwe kennis over Haarlem ontwikkeld, die het waard is om bewaard en gedeeld te worden. Hiertoe zal, voor alle waardevolle elementen van de cultuurhistorische kaart, actief aan archiefvorming en dossieropbouw worden gedaan. Daarbij kan worden gedacht aan een digitale database, waarin gegevens van een pand, gebied of openbare ruimte zijn terug te vinden: oude en nieuwe tekeningen, beschrijvingen, onderzoeken en foto's. De opbouw van een dergelijk dossier zal een enorme hulp zijn bij het verder verfijnen van de cultuurhistorische kaart en het opstellen van bestemmingsplannen en andere planontwikkelingen in de toekomst. Deze kennis is bovendien interessant en van betekenis voor de eigenaren van panden, zeker als zij van plan zijn te verbouwen.

De ontdekkingen en ervaringen over Haarlems erfgoed lenen zich voorts voor ontsluiting en verspreiding in de stad, in de vorm van publicaties, websites, nieuwsbrieven, tentoonstellingen, publieksevenementen en wellicht een informatiecentrum over de stad.

Samenwerking met organisaties als Haarlem Marketing, het ABC, Historisch Museum Haarlem of Historische Vereniging Haarlem is hierbij wenselijk. Het uitdragen van het Haarlems erfgoed draagt vanzelfsprekend bij aan het versterken van het vestigingsklimaat, het woongenot en de aantrekkelijkheid van de stad voor bezoekers. Juist die bijdrage aan de uitstraling van Haarlem is de belangrijkste rechtvaardiging voor een inspanning in erfgoed en ruimte: de kwaliteit en vitaliteit van de stad worden er direct mee gediend.

Samengevat

Bij de cultuurhistorische kaart hoort een protocol met procesafspraken, die zijn gekoppeld aan de verschillende waarden. De waardering op de cultuurhistorische kaart is leidend voor stappen die worden gezet bij het opstellen van bestemmingsplannen, het toetsen van aanvragen om een omgevingsvergunning of het sturen van gebiedsontwikkeling. Ook het bijdragen aan kennisontwikkeling, communicatie en publieksbereik wordt in het protocol opgenomen. Het uitdragen van de unieke waarden van het Haarlems erfgoed draagt vanzelfsprekend bij aan het versterken van het vestigingsklimaat, het woongenot en de aantrekkelijkheid van de stad voor bezoekers.

5. GEMEENTELIJK ORGANISATIE

De gemeentelijke organisatie is ingericht voor de traditionele taken op het gebied van monumentenzorg: het beschrijven, waarderen, beschermen en handhaven van monumentale objecten (wettelijke taken). De gebiedsgerichte benadering en de ontwikkeling om cultuurhistorische waarden te borgen met ruimtelijke plannen, vergt aanpassingen van de organisatie. Het doel is om binnen de gemeentelijke organisatie zowel de 'traditionele' monumentenzorg (objecten, behoud) als het 'gemoderniseerde' erfgoedbeleid (gebieden, erfgoed en ruimte) efficiënt gestalte te geven – in transparante en eenduidige processen. Bij de traditionele monumententaken gaat het vooral om advisering en voorlichting, het beoordelen van vergunningsaanvragen, het verlenen van subsidies, toezicht en handhaving, ruimtelijke planvorming (bestemmingsplannen), gebiedsontwikkeling en bouwaanvragen.

Het zwaartepunt van het erfgoedbeleid verschuift naar het ruimtelijk beleid. Daarnaast blijft uiteraard de economische en culturele component in het erfgoedbeleid, met name bij monumenten, van belang. De gespecialiseerde kennis en kunde op het gebied van erfgoed zal breed inzetbaar moeten zijn binnen de gemeentelijke organisatie: van het ruimtelijk beleid, het economisch beleid, de publieksvoorlichting en de citymarketing tot vergunningen, handhaving en beheer. De organisatie voor monumenten en cultuurhistorie kan zich hierbij spiegelen aan de archeologie, waar kennis is gebundeld en breed binnen het gemeentelijk apparaat en binnen de stad inzetbaar is. Een apart aspect van de gemeentelijke organisatie is de opschaling naar de regio, waarbij het voor het erfgoed de uitdaging is om de integrale, gebiedsgerichte benadering niet bij de gemeentegrenzen op te laten houden.

De procesaanpak voor Erfgoed en Ruimte, zoals beschreven in hoofdstuk 4, heeft consequenties voor de gemeentelijke organisatie. Het is daarbij onvermijdelijk om ook de manier

waarop Haarlem omgaat met de 'traditionele taken' (in het kader van de monumentenwet) te betrekken. De inzet, energie en passie voor het bredere erfgoedbelang is groot binnen de gemeentelijke organisatie. Deze krachten worden in de organisatie echter onvoldoende gebundeld, zowel beleidsmatig als in de dagelijkse praktijk.

Als het gaat om monumenten lijkt de personele bezetting in Haarlem in vergelijking met andere gemeenten relatief laag te liggen. Haarlem heeft voor het monumentenbeleid 1 fte beschikbaar en voor de adviesfunctie 1,5 fte, daarnaast is het onderdeel monumenten opgenomen in de integrale handhaving en vergunning taak.

Haarlem heeft veel gemeentelijke monumenten (gemiddeld 13,1 monument per 1000 inwoners, tegenover bijvoorbeeld rond de 7 in steden als Breda en Leiden), hiervoor is bij de VNG geen norm beschikbaar. Voor Rijksmonumenten hanteert de VNG een norm van 1 fte op de 200 Rijksmonumenten.

Op het gebied van archeologie is de formatieruimte in Haarlem (5,5 fte) redelijk vergelijkbaar met steden als Den Bosch, Maastricht en Leiden (4 tot 7,2 fte).

In Haarlem is erfgoed verdeeld over verschillende afdelingen. Archeologie is gebundeld in een werkverband dat deel uitmaakt van de afdeling Ruimtelijk Beleid. Het monumentenbeleid is in de organisatie neergelegd als onderdeel van Cultuur. De beleidsmedewerker monumenten is daarmee onderdeel van de afdeling Economie en Cultuur. De adviesfunctie rond monumenten is primair gericht op het advies rond bouwaanvragen en daarom ondergebracht bij de hoofdafdeling VVH. Een gevolg van deze indeling is dat de zichtbaarheid en slagvaardigheid van het erfgoedbelang zowel binnen de organisatie (MT) als in de stad niet altijd even sterk is. Bovendien sluit de bestaande organisatiestructuur niet goed aan op de recente ontwikkelingen van erfgoed en ruimte, waarbij

het erfgoedbeleid allengs sterker via het ruimtelijke beleid gestalte krijgt.

Met de huidige organisatievorm doet Haarlem zichzelf te kort, niet alleen in de concrete dagelijkse begeleiding en toetsing van monumentenplannen, maar ook in het formuleren en uitdragen van erfgoed en monumenten als troef voor het vestigingsklimaat van Haarlem. Uiteraard is een verandering in de organisatie geen garantie voor het verbeteren van processen. Een structuurwijziging is hooguit ondersteunend. Toch zijn wijzigingen van belang om de borging en positie van ruimtelijk erfgoed te verbeteren en meer samenhang te krijgen. In ieder geval zouden archeologie, monumentenbeleid en de adviesfunctie monumenten bij elkaar kunnen worden gevoegd.

Omdat de borging van ruimtelijk erfgoed op basis van de nieuwe wetgeving vooral een onderdeel is geworden van het ruimtelijk domein, is een koppeling van dit cluster aan het ruimtelijk beleid te overwegen. Het gaat immers om een integrale afweging, vaste borging in ruimtelijke plannen en een gebiedsgerichte aanpak, naast de taken die vanuit economie en cultuur uiteraard onder de aandacht blijven. Dat geldt ook voor de adviesfunctie monumenten, die zich steeds meer richt op het ruimtelijk beleid. Denk aan het opnemen van cultuurhistorie in bestemmingsplannen en daarvan afgeleide plannen. Zo kan erfgoed een duidelijk eigen 'gezicht' krijgen (zowel voor ruimtelijk erfgoed als voor andere taken van erfgoedbeleid). Een krachtenbundeling van expertise op het gebied van erfgoed sluit goed aan op de veranderde ruimtelijke en economische uitdagingen in de stad: niet langer gericht op uitbreiden en groeien, maar op het beheren en ontwikkelen vanuit de bestaande ruimtelijke kwaliteit. Bij stedenbouw zal kennis van het omgaan met het bestaande stad/ruimtelijk erfgoed een onderdeel van het takenpakket (en de competenties van de staf) moeten zijn. Ruimtelijk erfgoed valt onder de adviesrol van de stadsbouwmeester.

De organisatie is in Haarlem functioneel ingedeeld. Dat betekent dat de handhaving- en toezichttaken bij elkaar

zijn georganiseerd. Hiermee wordt integrale handhaving bereikt. Bij de afdeling VVH is het de uitdaging om het belang van erfgoed consequent en consistent in de cyclus van vergunningen, toezicht en handhaving op te nemen. Voor alle inspecteurs (toezicht) is het vergroten van kennis en kunde op het gebied van erfgoed belangrijk – gecombineerd met structureel overleg met specialisten binnen de gemeente. Uiteraard kent het ruimtelijk beleid en de handhavingsfunctie intensieve relaties.

Daarom dient, onafhankelijk van de vraag waar borging van het geïntegreerde erfgoed een plaats krijgt, per direct een erfgoedoverleg in het leven geroepen te worden, waarin alle relevante zaken tussen de verschillende onderdelen kunnen worden geregeld. Uiteraard geeft de structuur waarop erfgoed in de organisatie is geborgd geen garantie voor een optimale procesgang. Het komt aan op communicatie en de manier waarop er wordt samengewerkt. Rigoureuze wijzigingen worden dan ook zeker niet voorgesteld. De hier boven genoemde zaken kunnen echter wel de procesgang ondersteunen en verbeteren.

Samengevat

Een gebiedsgerichte benadering van de erfgoedzorg heeft baat bij het bij elkaar organiseren van taken, die nu te versnipperd in de organisatie liggen. Er wordt een cluster samengesteld met de taken archeologie, monumenten en de adviestaak monumenten. Gelet op ontwikkelingen rond de erfgoedzorg, ligt het voor de hand dit cluster te koppelen aan het ruimtelijk beleid, zonder daarmee uiteraard de cultuur- en economische taak uit het oog te verliezen. Ook wordt ruimtelijk erfgoed toegevoegd aan de competenties van de stedenbouwers. Voorts bestaat er behoefte aan een vast erfgoedoverleg van experts met archeologie, vergunningen, toezicht en handhaving. Dit overleg kan per direct starten, met als doel om in ruimtelijke planning en procedures (vroegtijdig) de noodzakelijke afstemming te verkrijgen, en de productie van de cultuurhistorische kaart te organiseren. Om per direct al samenhang te krijgen in het erfgoedbeleid wordt een vast erfgoedoverleg tot stand gebracht. Ruimtelijk erfgoed valt onder de adviesrol van de stadsbouwmeester.

6. UITVOERINGSAGENDA

Om de ambities met Erfgoed en Ruimte te realiseren is het volgende nodig:

- A. Het opstellen van een cultuurhistorische kaart Haarlem.
- B. Het uitwerken van een protocol cultuurhistorische kaart (richtlijnen, kwaliteitseisen, procesafspraken).
- C. Een intern gemeentelijk Kennisproject, gericht op naoorlogs Haarlem en aanvullingen over vooroorlogs en industrieel erfgoed.
- D. Het bij elkaar organiseren van de beleids- en adviestaken rond erfgoed (Erfgoedcluster).
- E. Het versterken van kennis (opbouw dossiers, vastleggen van gegevens en informatie in documentatiesysteem) en communicatie (voorlichting en publieksbereik).
- F. De invulling van het thema Herbestemming, waaronder een contactpunt Leegstandsmelding.
- G. Actualisering met de regio, provincie, en het recreatieschap over een gezamenlijke benadering van 'Het verhaal van Zuid-Kennemerland naar de toekomst'.

De productie van de cultuurhistorische kaart is een gefaseerd proces. De intentie is om in de tweede helft van 2013 van start te gaan en een koppeling te maken met de Structuurvisie Openbare Ruimte (SOR).

Het maken van de cultuurhistorische kaart (A), nodig om achterstanden weg te nemen, het uitwerken van het protocol (B), dat als geschreven stuk bij de kaart wordt gevoegd en het onderdeel Kennisproject (C), essentieel voor het vergroten van kennis rond (naoorlogs) erfgoed, vergen een incidenteel bedrag van € 95.000,= (dekking uit het fonds Haarlemse Stimuleringsregeling Monumenten). De insteek is om aan de hand van een casus rond een erfgoedobject zaken te doorgronden. Dit vergt inzet en is punt van uitwerking.

De overige onderdelen van Erfgoed en Ruimte (D-G) kunnen vanuit bestaande middelen en de bestaande organisatie

worden verwezenlijkt. Wel is het belangrijk aandacht te geven aan de kosten van cultuurhistorisch onderzoek voor het maken van bestemmingsplannen (een wettelijke vereiste), dat mogelijk tot extra apparaatskosten kan leiden. Deze nieuwe wettelijke taak moet bij het totale takenpakket van de afdeling Ruimtelijk Beleid worden betrokken.

BIJLAGE: OVERZICHT ACHTERLIGGENDE BELEIDSNOTA'S

De laatste gemeentelijke Monumentennota 'Tussen nu en negentig' dateert uit 1987 en is nog op een typemachine geschreven. Sindsdien is veel veranderd, zowel wat betreft het gemeentelijk beleid als het Rijksbeleid. In dit hoofdstuk wordt een beknopt overzicht gegeven van de stand van zaken.

A. RIJKSBELEID

'KOERSEN OP KARAKTER, VISIE ERFGOED EN RUIMTE', 2011

In deze beleidsvisie geeft het Rijk aan hoe erfgoedzorg in de ruimtelijke ordening moet worden verankerd:

"Die verankering is noodzakelijk voor een zorgvuldige omgang met het erfgoed binnen de snelle en omvangrijke veranderingen in de inrichting van stad en land. De verankering van cultureel erfgoed in de ruimtelijke ordening vraagt om twee zaken. In de eerste plaats dient het belang van het cultureel erfgoed volwaardig mee te worden genomen in de integrale afweging van belangen die plaatsvindt ten behoeve van het goed functioneren van de ruimte.

In de tweede plaats dient cultureel erfgoed dat van bijzondere betekenis is, te worden benoemd. Zo kan er op voorhand rekening mee worden gehouden in ruimtelijke plannen en ontwikkelingsprocessen."

"De generieke borging in de ruimtelijke afwegingsprocessen wordt versterkt door aanpassing van het Besluit ruimtelijke ordening (art. 3.1.6.).

De overheid die een bestemmingsplan, projectbesluit of beheersverordening opstelt, is verplicht rekening te houden met cultuurhistorische waarden in en boven de grond.

Dit betekent dat zij een analyse maakt van de cultuurhistorische waarden in een plangebied en vervolgens motiveert welke conclusies zij daaraan verbindt voor het plan.

Het benoemen van waardevol erfgoed betekent dat

overheden duidelijk maken welke cultuurhistorische waarden zij van publiek belang vinden."

"Ter versterking van het sectorale instrumentarium van de monumentenzorg, is het instrument van de structuurvisie (Wet ruimtelijke ordening) daarvoor geschikt. In een structuurvisie kunnen erfgoedwaarden gebiedsgericht worden benoemd en kunnen keuzes worden gemaakt voor de omgang met die waarden in relatie tot andere ruimtelijke belangen.

Voor de realisatie van een structuurvisie kunnen algemene regels worden opgesteld, met verplichtingen voor derden." (Uit: 'Kiezen voor Karakter, Visie Erfgoed en Ruimte', 2011, 3-4)

Het Rijk zelf concentreert zich in de Visie Erfgoed en Ruimte op een aantal thema's van rijksbelang: werelderfgoed, kust- en rivieren, herbestemming (stad en krimp), levend landschap en de wederopbouwperiode. De visie noemt de volgende gemeentelijke verantwoordelijkheden:

- integrale afweging van belangen (RO-kerntaak);
- het behartigen van het erfgoedbelang daarin (cultuurhistorisch erfgoed in de gemeentelijke structuurvisie, bestemmingsplan en beheersverordening);
- zorg dragen voor nationale en provinciale belangen in medebewind;
- gebiedsgerichte / thematische keuzes maken ten behoeve van effectieve samenwerking met Provincie en Rijk;
- participatie in gemeentegrens overschrijdende opgaven;
- het integreren van erfgoedopgaven in de eigen gebiedsontwikkelingsprocessen.

B. BELEIDSBRIEF MODERNISERING VAN DE MONUMENTENZORG, 2009

Met de Modernisering van de Monumentenzorg worden ingrijpende veranderingen voor het erfgoedbeleid voorgesteld: van collectie naar connectie, van objecten naar gebieden, van sectoraal naar integraal en van restrictief

naar proactief. Het oude beleid (met instrumenten als de aanwijzing van Rijksmonumenten en beschermde stadsgezichten) blijft onverminderd bestaan, hoewel nieuwe aanwijzingen slechts zelden zullen voorkomen. De vernieuwing van het beleid krijgt vorm in drie pijlers: 1) cultuurhistorische belangen meewegen in de ruimtelijke ordening, (2) krachtiger en eenvoudiger regelgeving en (3) bevorderen van herbestemming.

Bij de uitwerking van de 'Modernisering van de Monumentenzorg' krijgen gemeenten bij alle pijlers een belangrijke taak, mede als vervolg op de eerder al gerealiseerde decentralisatie van de monumentenzorg. Omdat de oude taken blijven bestaan, is per saldo een taakverzwaring in de erfgoedsector te verwachten – op de terreinen van ruimtelijk beleid en herbestemming. Het verminderen van het aantal regels kan (op termijn) winst opleveren, maar daar staat tegenover dat het aantal (gemeentelijke) monumenten de afgelopen jaren fors is uitgebreid en nog verder zal toenemen met de inhaalslag voor de architectuur en stedenbouw van de wederopbouw en latere perioden.

C. OMGEVINGSWET

Een nieuwe omgevingswet is in de maak, de resultaten zijn op niet al te lange termijn te verwachten. Op dit moment (voorjaar 2013) is er een consultatieronde bij lagere overheden en waterschappen. In de wet komen verplichte instructieregels voor het behoud van het cultureel erfgoed. De doorwerking van deze regels gebeurt via een nieuw beleidsinstrument: Het omgevingsplan. *'Alle bestemmingsplannen zullen met ingang van de wet automatisch overgaan in een omgevingsplan, dus gemeenten hoeven niet al hun bestemmingsplannen te herzien. Het omgevingsplan lijkt als instrument op het bestemmingsplan, maar je kunt er meer in kwijt dan bestemmingen: ook regels over natuur, milieu en erfgoed.'* (Minister Schultz van Haegen in Binnenlands Bestuur, 1 maart 2013)

De praktijk, waarin in bestemmingsplannen wordt gewerkt met 'dubbelbestemming' (bijvoorbeeld: bestemming is

zowel wonen als erfgoed), wordt in de omgevingswet verder gereguleerd.

D. PROVINCIAAL BELEID

De provinciale structuurvisie van Noord-Holland besteedt op een aantal punten aandacht aan cultuurhistorische waarden: archeologie, aardkundige waarden, beleving van landschappen, dorps DNA en de structuurdragers van provinciaal belang: grote militaire structuren, industrieel erfgoed Noordzeekanaalgebied, historische dijken, historische waterwegen, historische spoorlijnen, stolpboerderijen, molens, landgoederen, provinciaal beschermde objecten en structuren, vuurtorens en watertorens.

Voor Haarlem zijn onder meer de landschappelijke structuren rondom de stad (Stelling van Amsterdam, duinen) van provinciaal belang, en ook de landschappelijke structuur van het Spaarne, die de stad van noord naar zuid doorsnijdt. Het Spaarneplan werd in 1994 samen met de provincie vastgesteld, maar het uitwerkingsplan is nog niet opgesteld. De focus van de provincie op het water speelt ook bij andere vaarten en waterlopen in de omgeving.

De rol van de provincie wordt groter op het terrein van de monumentenzorg, vooral bij toezicht en handhaving. Haarlem voldoet aan de eisen die hiervoor worden opgesteld.

E. REGIONALE SCHAAL

Op regionale schaal is allereerst de MRA (Metropoolregio Amsterdam) van belang, in het bijzonder MRA-West (Zuid-Kennemerland). Er wordt gewerkt aan afstemming van ruimtelijke ontwikkelingen in de regio.

Binnen de MRA is een verkenning Cultuurimpuls gestart. Naast de bredere culturele componenten kunnen de specifieke ruimtelijke erfgoedkwaliteiten vorm geven aan de regio-identiteit.

Op dezelfde wijze als Haarlem de laatste jaren economisch heeft weten te profiteren van de monumentale kwaliteit van de gebouwde omgeving, zouden in MRA-verband de

erfgoedkwaliteiten kunnen worden benoemd en benut. Daarvoor is nodig dat niet alleen de landschappelijke natuurwaarden worden benoemd, maar dat het ontstaan van de diverse landschapstypologieën wordt gekoppeld aan de specifieke culturele activiteiten van de mens. Juist die activiteiten hebben de regio 'de verhalen van de plek' gegeven, met de daarbij behorende landschapsvormen. Door de kwaliteiten van identiteit specifiek te benoemen, worden mensen zich er bewuster van, en kunnen mensen worden gestimuleerd de regio te bezoeken, er te komen wonen en werken. Het inventariseren van het gemeenschappelijke regioverhaal is een eerste opstap naar de ruimtelijke keuzes en vastlegging van het ruimtelijk beleid.

Haarlem werkt op diverse terreinen samen met buurgemeenten Heemstede, Haarlemmerliede, Haarlemmermeer, Velzen en Bloemendaal. Op het gebied van erfgoed bestaan diverse raakvlakken, met name op gemeentegrensoverschrijdende structuren. Op termijn biedt regionalisering kansen om kennis en kunde in de regio te versterken, voor de korte termijn zijn hiervoor echter geen concrete plannen.

F. GEMEENTELIJK BELEID

'Tussen nu en negentig', een notitie met betrekking tot monumentenzorg in Haarlem, Monumentennota 1987

Sectorale monumentennota, gericht op het behoud van objecten.

Structuurplan Haarlem 2020, 2005

Dit plan geeft op hoofdlijnen de ruimtelijke ontwikkeling van de stad aan voor de periode tot 2020. Ambities en wensen van het gemeentebestuur over gebruik van de (beperkte) ruimte in de stad zijn hierin vastgelegd. Het uitgangspunt van de nota is de lagenbenadering: groen, openbare ruimte en water zijn de belangrijkste, dan bereikbaarheid en infrastructuur. Per thema worden vervolgens de wensen hier ingepast. De doelstellingen voor het thema stedelijke waarden zijn: bij ruimtelijke ontwikkelingen integreren en zo mogelijk herstellen van historische elementen en structuren voor de beleving van de stad; versterking van bestaande

structuren, vergroting van beleving en herkenbaarheid; vergroten van samenhang in het stedelijk patroon, integreren van zichtlijnen in ontwerpen voor gebieden.

Agenda cultureel erfgoed en cultuurhistorie, 2007

De agenda richt zich in algemene zin op de maatschappelijke meerwaarde van cultuurhistorische waarde. Een jaar na het verschijnen van deze nota besloot het college van Burgemeester en Wethouders om 700 gebouwde objecten en complexen aan te wijzen als gemeentelijke monumenten. Het gaat hier om ongeveer 2.500 adressen. Aan een gebiedsgerichte benadering is nog geen aandacht besteed. Er zijn geen bepalingen voor cultuurhistorisch onderzoek bij stedenbouwkundige interventies, ook niet voor de beschermde stadsgezichten.

Haarlemse Mollennota, 2007

Regeling om rekening te houden met molenbiotoop (vrije windvang) en zichtlijnen vanuit de omgeving op de molen.

Haarlemse Monumentale Bomenlijst 2009 en Bomenverordening 2008

Van de ongeveer 56.000 bomen in de gemeente Haarlem hebben 1100 bomen de status monumentaal en hebben 2100 exemplaren de potentie monumentaal te worden. Beide groepen genieten via deze verordening bescherming.

Een waardevol bezit, Beleidsnota Archeologie, 2009

Met de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (2007) en de veranderingen in het archeologische bestel was het noodzaak geworden een gemeentelijk beleid ten aanzien van archeologische monumentenzorg te bepalen. Om uitvoering te geven aan de nieuwe wettelijke taken heeft de gemeente een beleidsnota archeologie opgesteld. Doelen: 1. Bescherming van het bodemarchief. 2. Kennisvergroting (vooral kaderstellend). 3. Zichtbaarheid en informatievoorziening (maatschappelijk draagvlak). De archeologisch waardevolle gebieden en bijbehorende regimes die op de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem zijn weergegeven, kunnen direct worden vertaald naar de verbeelding en regels van nieuwe

bestemmingsplannen.

Om te zorgen dat in gebieden waar oude bestemmingsplannen gelden archeologische belangen ook worden meegewogen, is er een facetbestemmingsplan archeologie opgesteld. Door archeologische waarden in gebiedsvisies en structuurvisies op te nemen, kunnen deze waarden daadwerkelijk als inspiratiebron voor de uitwerking van ruimtelijke opgaven worden benut.

Richtlijnen voor Monumenten, 2009

Deze richtlijn wordt gevolgd bij onderhoud en restauratie van monumenten en bij niet-beschermden monumenten in het beschermd stads- en dorpsgezicht.

Nota Ruimtelijke Kwaliteit (3 delen), 2012

In de Visie Ruimtelijke Kwaliteit (deel 1) kiest Haarlem voor een gebiedsgericht beleid voor ruimtelijke kwaliteit, waarbij de samenhang tussen de bebouwde en onbebouwde ruimte centraal staat.

De Nota bevat tien Gouden Regels: uitgangspunten voor de manier waarop de stad omgaat met de kwaliteit van de ruimte en welke prioriteiten er worden gelegd.

De gouden regels zijn algemeen en gericht op het versterken van de samenhang, zowel in de ruimte (ruimtelijke kwaliteit), als in de transformatieprocessen (helder en complementair beleid). De overige delen van de nota bevatten gebiedstyperingen en beoordelingskaders voor de toetsing van bouwplannen en de ontwerpen voor de openbare ruimte (door de ARK, de Adviescommissie Ruimtelijke Kwaliteit).

Gouden Regels:

- 1 Kiezen voor toekomstbestendigheid
- 2 Synergie tussen toekomst-, gebruiks- en belevingswaarde staat centraal
- 3 De bestaande kwaliteit is het vertrekpunt
- 4 Gebouwen en buitenruimten vormen samen de stad
- 5 De lange lijnen maken de stad herkenbaar
- 6 Beeldbepalende plekken bepalen de identiteit van de stad

- 7 Gedeelde weelde en gedeelde verantwoordelijkheid
- 8 De gebiedstypologie moet worden meegenomen in afwegingen
- 9 De gemeente volgt haar uitgezette koers
- 10 Durf te kiezen en doe dat vooraf

Beleidsplan Kunst in de Openbare Ruimte (KIOR), in voorbereiding

Dit plan bevat een overzicht van belangrijke kunst in de openbare ruimte. Soms heeft de kunst overlappings met gebouwd erfgoed (zoals de gedecoreerde wand bij Quality Bakers).

Integraal Waterplan (IWP), in voorbereiding

Het Waterplan beschrijft onder andere de waterstructuur in de stad, inclusief de historische vaarten en kanalen.

Structuurvisie Openbare Ruimte (SOR), in voorbereiding

Op de visiekaart worden de belangrijke openbare ruimten in de stad aangegeven. Cultuurhistorische kwaliteit is hierbij een bepalende factor. Op termijn kan de cultuurhistorische kaart van Haarlem geheel of gedeeltelijk aan de visiekaart worden toegevoegd. Het is immers de bedoeling dat alles wat consequenties heeft voor de ruimtelijke claims op de visiekaart wordt aangegeven.

Samengevat:

Het Rijk geeft in de Visie Erfgoed en Ruimte aan hoe erfgoedzorg in de ruimtelijke ordening moet worden verankerd. In Haarlem is de omslag van een objectgerichte naar een gebiedsgerichte erfgoedzorg nog niet gemaakt. Wel zijn aanzetten gegeven in verschillende beleidsdocumenten. Het belang van erfgoed staat niet of nauwelijks op de agenda van regionale samenwerking, zowel in de MRA, als in projectmatige samenwerking met buurgemeenten. Van belang is tot werkafspraken te komen tussen provincie en gemeente hoe om te gaan met lokaal beleid.

Haarlem

COLOFON

Bestuurlijke opdrachtgevers:

Ambtelijke opdrachtgevers:

Projectmanager:

Projectassistent:

Opdrachtnemer:

Samenstelling bureauteam:

SteenhuisMeurs BV, Schiedam

M A R C erfgoed adviseurs, Bemmelen

Fotografie:

Ewout Cassee en Jan Nieuwenburg

Jorien Kaper en Hans van der

Straaten

Lex Hendriksen

Alda Ross

SteenhuisMeurs BV, Schiedam

Prof. dr. ir. Paul Meurs,

Dr. Marinke Steenhuis,

Annemarie Kuijt MA

Drs. Marc Kocken

SteenhuisMeurs bv (tenzij anders staat vermeld)

Als basis voor het opstellen van deze beleidsvisie is een analyse uitgevoerd van bestaand gemeentelijk beleid.

Vervolgens werd een reeks gesprekken gevoerd met sleutelfiguren binnen het erfgoedbeleid van Haarlem:

Ewout Cassee (wethouder Ruimtelijke Ordening, Grondbeleid en Regionale Samenwerking), Jan Nieuwenburg (wethouder Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Economische Zaken, Onderwijs en Jeugd, Volkshuisvesting en Deregulering), Evert de Jongh (raadslid), Max van Aerschot (stadsbouwmeester), Daniëlle de Boo (afdelingshoofd Omgevingsvergunningen), Margot Haasdonk (monumentenbeleid), Catelijne Hoogenboom (bouwinspecteur), Johan Jacobs (architectuurhistoricus, vergunningen), Jorien Kaper (afdelingshoofd Economie en Cultuur), Hans van der Straaten (afdelingshoofd Ruimtelijk Beleid), Maartje Taverne (architectuurhistoricus, vergunningen) en Anja van Zalinge (stadsarcheoloog).

Tevens werd gesproken met de Historische Vereniging Haarlem (Gerard Moolenaars, Piet Roos en Siem Schaafsma), werd een bijeenkomst van de Adviescommissie Ruimtelijke Kwaliteit (ARK) bijgewoond en een bijdrage geleverd aan een Expertmeeting Wederopbouwarchitectuur in Haarlem op 24 januari 2013 in het ABC.

De projectgroep bestond uit:

Max van Aerschot, Margot Haasdonk, Lex Hendriksen (vz), Rob Penning, Josette Polman, Alda Ross, Maartje Taverne en Anja van Zalinge.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Gemeente Haarlem.

© SteenhuisMeurs/Gemeente Haarlem, juli 2013